

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ЗАТВЕРДЖЕНО

Приймальною комісією

Протокол № 4 від 17 листопада 2021 р.

Голова Приймальної комісії

О.Г. Самойленко

ПРОГРАМА
фахового іспиту з фізики

Освітній рівень: магістр

Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Фізика)

Спеціальність: 014 Середня освіта (Фізика)

На основі: освітнього ступеня бакалавра, магістра,
освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста

РОЗГЛЯНУТО та ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні Вченої ради факультету

природничо-географічних і точних наук

Протокол № 6 від 27 січня 2021 р.

Голова Вченої ради

Сенченко Г.Г.

Ніжин 2021

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Головним завданням вступного екзамену з фізики є виявлення у вступників на навчання за освітньо-професійною програмою магістра їх ступеня підготовки з курсу загальної фізики та методики навчання фізики.

Екзамен має на меті перевірити рівень засвоєння абітурієнтами найважливіших положень фізичних наук, що вивчалися на рівні бакалавра, готовність до подальшої можливості оволодіння програмою з курсу фізики на рівні магістр.

Основою програми екзамену є діючі навчальні програми з курсів «Загальної фізики» та «Методики навчання фізики».

Рівень сформованості знань, умінь та навичок вступників відповідно до освітньої програми повинен задовольняти наступні вимоги:

- знати фактичний матеріал із курсів загальної фізики та методики навчання фізики;
- мати знання діалектико-матеріалістичних основ фізичної науки і процесу її розвитку, нерозривного взаємозв'язку фізики і філософії;
- розуміти значення теорії у розвитку фізики і роль теоретичних методів дослідження;
- уміти користуватися математичним апаратом фізики;
- розуміти роль експерименту у фізичній науці;
- знати фундаментальні закони, що відіграли вирішальну роль в історії фізики;
- мати знання методики сучасного фізичного експерименту, уміння самостійно проводити найпростіші лабораторні дослідження, включаючи роботу із сучасними приладами;
- розуміти співвідношення теорії й експерименту, їхній нерозривний зв'язок і поперемінно направляючу роль;
- чітко розуміти межі застосування теорій; мати наявність політехнічного кругозору;
- уміти застосовувати отримані теоретичні знання при розв'язанні практичних задач, навички й уміння рішення різноманітних задач;
- мати поглиблені знання з фізики або суміжної з нею науки, що забезпечують вивчення і засвоєння методики наукових досліджень; вміти розглядати всі отримані знання в їхній єдності і взаємозв'язку;
- розуміти фізичну картину світу та уміти виділити і логічно обґрунтувати у цій картині місце і значення будь-якого фізичного явища і поняття;
- знати основні поняття, закони і принципи усіх розділів класичної і сучасної фізики;
- знання загальних питань методики навчання фізики, методики шкільного фізичного експерименту, методики вивчення окремих тем шкільного курсу фізики;
- знання форм, методів і засобів контролю та корекції знань учнів з фізики;
- знання змісту та методів різних видів позакласної та позашкільної роботи з фізики;
- знання основ безпеки життєдіяльності, безпечного використання обладнання кабінету фізики;
- вміння проектувати різні типи уроків і конкретну технологію навчання фізики та реалізувати їх на практиці із застосуванням сучасних інформаційних технологій, розробляти річний, тематичний, поурочний плани.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Під час оцінювання відповідей вступників рекомендується користуватись такими критеріями.

Результати складання вступного екзамену визначаються оцінками “відмінно”, “добре”, “задовільно”, “незадовільно”.

Оцінка **“відмінно”** (190...200 балів) виставляється за ґрунтовну відповідь, яка засвідчує глибокі та усвідомлені знання абітурієнтом відповідного матеріалу курсу фізики та вільно оперувати науковою термінологією, використовувати сучасні теорії для пояснення фізичних явищ та взаємозв'язку між ними, володіння сучасними методами навчання, а також уміння використовувати набуті знання на практиці.

Оцінка **“добре”** (175...189 балів) виставляється за відповідь, яка засвідчує знання абітурієнтом відповідного навчального матеріалу, вміння використовувати його на практиці, вміння планувати та використати в навчальному процесі демонстраційний експеримент, але при відповіді абітурієнт відчуває ускладнення та допускає неточності в трактуванні певних фізичних проблем, їх теоретичному узагальненні та аналізі.

Оцінка **“задовільно”** (160...174 балів) виставляється за відповідь, яка засвідчує, що абітурієнт знає навчальний матеріал, формулювання основних теорій, законів, вміє пояснити фізичний зміст математичних виразів, що описують фізичні закономірності, але не може достатньо аргументовано сформулювати висновки, вміло пов'язати теоретичні узагальнення з практикою, відчуває труднощі та допускає неточності при розв'язуванні задач.

Оцінка **“незадовільно”** (100...159 балів) виставляється за відповідь, яка засвідчує незнання абітурієнтом відповідного матеріалу курсу фізики та її дидактики, основних фізичних законів та теорій, невміння пояснити взаємозв'язок та взаємообумовленість фізичних явищ, невміння розв'язувати фізичні задачі та використовувати навчальний фізичний експеримент.

Екзамен проводиться в усній або письмовій формі. На екзамені абітурієнтам пропонується комплект білетів, *структура* кожного з яких така: білет складається з трьох теоретичних питань – два з фізики, та одне – з методики навчання фізики. Ознайомившись із змістом білета, абітурієнт готує відповідь, у якій показує рівень своєї загальної підготовки із загального курсу фізики та методики навчання фізики.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Механіка

1. Основні поняття кінематики. Три способи задання руху матеріальної точки. Кінематичні рівняння руху. Класифікація механічних рухів. Швидкість і прискорення матеріальної точки. Принцип незалежності рухів.

2. Кутове переміщення, кутова швидкість і кутове прискорення. Лінійні і кутові величини, їх взаємозв'язок. Рівняння руху точки по колу.

3. Основні задачі динаміки. Перший закон Ньютона та наслідки з нього. Другий закон Ньютона. Принцип причинності та принцип незалежності дії сил. Третій закон Ньютона та його наслідки.

4. Імпульс точки, тіла і сили. Закон збереження імпульсу замкненої системи. Закон збереження проекції імпульсу.

5. Рух тіла із змінною масою. Рівняння Мещерського. Формула Ціолковського. Реактивних рух.

6. Закон збереження енергії. Абсолютно пружний удар. Абсолютно непружний удар. Коefіцієнт відновлення. Балістичний маятник.

7. Обмеження класичної механіки Ньютона. Постулати Ейнштейна. Відносність одночасності. Перетворення Лоренца. Відносність довжин і інтервалів часу. Релятивістський закон додавання швидкостей.

8. Момент інерції матеріальної точки, твердого тіла. Теорема Штейнера. Момент імпульсу і момент сили матеріальної точки. Закон збереження моменту імпульсу матеріальної точки.

9. Затухаючі коливання. Коефіцієнт затухання, логарифмічний декремент, добротність, їх зв'язок із параметрами коливальної системи.

10. Вимушені коливання. Диференціальне рівняння вимушених коливань, його розв'язування. Резонанс.

11. Сили пружності. Види деформацій, закон Гука. Діаграма деформування.

12. Сили тертя (сухе, в'язке). Метод граничного кута. Метод падаючої кульки. Роль сил тертя у природі, побуті, техніці.

Молекулярна фізика та основи термодинаміки

1. Основні положення МКТ газів і їх експериментальне обґрунтування. Основне рівняння МКТ газів. Газові закони. Закон Авогадро. Суміш ідеальних газів, закон Дальтона.

2. Розподіл швидкостей молекул за Максвеллом. Вимірювання швидкостей молекул, дослід Штерна. Барометрична формула. Розподіл Максвелла-Больцмана. Експериментальне визначення числа Авогадро.

3. Середня довжина і середній час вільного пробігу молекул. Дифузія. Внутрішнє тертя. Теплопровідність. Закономірності і коефіцієнти явищ перенесення.

4. Перше начало термодинаміки. Застосування першого начала термодинаміки до ізопроцесів. Рівняння Майєра. Розподіл енергії молекул за ступенями вільності. Теплоємність ідеального газу. Адіабатичний процес. Рівняння Пуассона. Політропний процес.

5. Оборотні і необоротні процеси. Колові процеси (цикли). Цикл Карно та його коефіцієнт корисної дії.

6. Друге начало термодинаміки. Теорема Карно. Зведена теплота. Нерівність Клаузіуса. Поняття про ентропію. Теорема Нернста. Недосяжність абсолютного нуля.

7. Відхилення властивостей газів від ідеальності. Експериментальні ізотерми реального газу. Рівняння Ван дер Ваальса. Порівняння ізотерм Ван дер Ваальса з експериментальними ізотермами. Критичний стан.

8. Властивості рідкого стану. Поверхневий шар рідини. Поверхневий натяг. Змочування. Капілярні явища. Формула Лапласа. Тиск насичених парів над меніском.

9. Аморфні і кристалічні тіла. Дальній порядок у кристалах. Характеристики кристалів. Класифікація кристалів за типом зв'язків. Анізотропія кристалів. Дефекти в кристалах.

10. Поняття фази. Крива фазової рівноваги. Випаровування. Рівняння Клапейрона-Клаузіуса. Кипіння. Сублімація, плавлення та кристалізація твердих тіл. Потрійна точка.

Електрика та магнетизм

1. Електричний заряд. Закон Кулона. Електричне поле та його напруженість. Принцип суперпозиції. Теорема Гауса. Електричне поле зарядженої площини, сфери, циліндра.

2. Робота сил електростатичного поля. Потенціальний характер електростатичного поля. Циркуляція вектора напруженості. Потенціал. Зв'язок між потенціалом і напруженістю поля. Потенціал поля точкового заряду і системи зарядів. Конденсатори та їх електроємність, енергія і густина енергії електростатичного поля.

3. Електричний струм. Рівняння неперервності. Умова стаціонарності струму. Закон Ома для ділянки кола. Закон Ома в диференційній формі. Сторонні сили ЕРС. Закон Ома для неоднорідної ділянки кола і для повного кола. Робота і потужність постійного струму. Правила Кірхгофа та їх застосування для розрахунків складних електричних кіл.

4. Електропровідність електролітів, газів, напівпровідників. Контактна різниця потенціалів в металах і напівпровідниках. Прямі та обернені термоелектричні явища. Напівпровідникові діоди та транзистори.

5. Магнітне поле електричного струму. Індукція і напруженість магнітного поля. Закон Біо-Савара-Лапласа. Магнітне поле прямого провідника з струмом. Циркуляція вектора індукції магнітного поля. Закон повного струму. Закон Ампера. Контур із струмом в магнітному полі. Сила Лоренца. Ефект Холла та його застосування.

6. Електромагнітна індукція. Закон електромагнітної індукції Фарадея та правило Ленца. Самоіндукція та взаємоіндукція, ЕРС самоіндукції та взаємоіндукції. Індуктивність. Індуктивність соленоїда. Енергія і густина енергії магнітного поля.

7. Одержання змінної ЕРС. Квазістаціонарний струм. Закон Ома для кола змінного струму. Резонанс напруг. Робота і потужність змінного струму. Комплексні амплітуди струму, напруги. Комплексні електричні опори.

8. Електричний коливальний контур. Власні, затухаючі, вимушені електричні коливання. Резонанс.

9. Вихрове електричне поле. Струм зміщення. Рівняння Максвелла в інтегральній та диференційній формі. Електромагнітне поле.

10. Плоскі електромагнітні хвилі у вакуумі, швидкість їх поширення. Досліди Герца. Енергія електромагнітної хвилі. Потік енергії. Вектор Пойтінга.

Оптика

1. Предмет оптики. Електромагнітна природа світла. Джерела і приймачі світла.

2. Основні енергетичні величини. Основні світлові величини. Фотометрія. Фотометри та їх застосування.

3. Принцип Ферма. Закони відбивання і заломлення світла. Повне відбивання. Заломлення і відбивання променів сферичною поверхнею. Дзеркала. Формула сферичного дзеркала.

4. Тонкі лінзи. Формула тонкої лінзи. Аберації лінз і оптичних систем.

5. Накладання світлових хвиль. Принцип суперпозиції. Інтерференція світлових хвиль. Умова інтерференційних максимумів і мінімумів. Когерентність. Часова і просторова когерентність.

6. Інтерференція в тонких плівках і пластинках. Смуги рівного нахилу і рівної товщини. Кільця Ньютонів.

7. Дифракція хвиль. Принцип Гюйгенса-Френеля. Дифракція Френеля і Фраунгофера. Дифракція Фраунгофера від щілини. Дифракційна ґратка.

8. Дифракція на дво- і тривимірних решітках. Дифракція рентгенівських променів. Формула Вульфа-Брегга. Принцип голографії. Метод Денисюка.

9. Природне і поляризоване світло. Лінійна, еліптична і колова поляризація. Поляризатори і аналізатори. Закон Малюса. Поляризація світла при відбиванні і заломленні. Кут Брюстера. Подвійне променезаломлення. Одновісні і двовісні кристали.

10. Нормальна і аномальна дисперсії світла. Електронна теорія дисперсії і поглинання світла.

Атомна і ядерна фізика

1. Фотоелектричний ефект. Дослідження Столетова. Квантова теорія фотоефекту.
2. Світло як потік фотонів. Маса та імпульс фотонів. Ефект Комптона. Корпускулярно-хвильовий дуалізм світла. Квантування енергії випромінювання. Формула Планка.
3. Рівноважне випромінювання та його характеристики. Випромінювання абсолютно чорного тіла. Закон Кірхгофа. Закон Стефана – Больцмана. Закон зміщення Віна. Розподіл енергії в спектрі випромінювання АЧТ. Формула Релея – Джинса. Оптична пірометрія.
4. Дифракція електронів. Досліди Девісона і Джермера. Хвилі де Бройля. Співвідношення невизначеностей Гейзенберга.
5. Спектральні серії випромінювання атомів. Досліди Резерфорда. Постулати Бора. Атом водню по Бору. Постулати Бора з позицій квантової механіки. Принцип відповідності. Дослід Франка і Герца.
6. Квантування енергії, моменту імпульсу і проекції моменту імпульсу. Механічний і магнітний момент багатоелектронного атома. Досліди Штерна і Герлаха, Гаудсмита та Уленбека. Спін і магнітний момент електрона.
7. Квантові числа електрона в атомі. Принцип Паулі. Електронні шари багато електронних атомів. Періодичність хімічних властивостей атомів. Система елементів Д.І. Менделєєва.
8. Гальмівне рентгенівське випромінювання та його спектр. Характеристичне рентгенівське випромінювання. Закон Мозлі. Застосування рентгенівських променів.
9. Квантова теорія теплоємності. Теплопровідність діелектричних кристалів. Фонони.
10. Квантові явища при низьких температурах. Надпровідність. Надплинність.
11. Поняття про хімічний зв'язок і валентність. Молекулярні спектри. Комбінаційне розсіювання світла. Люмінесценція. Правило Стокса.
12. Спонтанне і індуковане випромінювання. Будова і принцип роботи рубінового лазера. Гелій-неоновий лазер. Застосування лазерів.
13. Склад ядра. Заряд і масове число ядра. Енергія зв'язку ядер. Дефект маси. Момент імпульсу і магнітний момент ядра.
14. Ядерні сили. Моделі атомного ядра.
15. Явище радіоактивності. Закон радіоактивного розпаду. Правила зміщення і радіоактивні сім'ї. Дозиметрія радіоактивного випромінювання.
16. Поділ важких ядер. Ланцюгова реакція поділу. Ядерні реактори на теплових і швидких нейтронах. Застосування радіоактивних ізотопів. Ядерна енергетика.
17. Реакції термоядерного синтезу, умови їх здійснення. Керований термоядерний синтез: перспективи та проблеми.
18. Загальні відомості про елементарні частинки. Античастинки. Класифікація елементарних частинок. Лептони і адрони. Мезони і баріони. Поняття про кварки, адрони.
19. Фундаментальні взаємодії. Частинки – носії фундаментальної взаємодії. Фундаментальні взаємодії і еволюція Всесвіту.

Методика навчання фізики

1. Методика фізики як педагогічна наука, її зміст та завдання.
2. Методи навчання фізики.
3. Демонстративний фізичний експеримент та лабораторні роботи з фізики.
4. Розв'язування задач з фізики в середній школі.
5. Активізація пізнавальної діяльності учнів.

6. Повторення, перевірка і контроль знань учнів з фізики.
7. Форми організації навчальних занять з фізики.
8. Позаурочна робота з фізики.
9. Організація та методика проведення екскурсій.
10. Мета, завдання та зміст навчання фізики в основній школі.
11. Вивчення теми “Механічний рух” у 7 класі.
12. Вивчення теми “Взаємодія тіл. Сила” у 7 класі.
13. Вивчення теми “Механічна робота та енергія” та у 7 класі.
14. Вивчення теми “Теплові явища” та у 8 класі.
15. Вивчення теми “Електричні явища. Електричний струм” у 8 класі.
16. Вивчення теми “Магнітні явища” у 8 класі.
17. Вивчення теми “Світлові явища” у 9 класі.
18. Вивчення теми “Механічні та електромагнітні хвилі” у 9 класі.
19. Вивчення теми “Фізика атома та атомного ядра. Фізичні основи атомної енергетики” у 9 класі.
20. Вивчення теми “Рух і взаємодія. Закони збереження” у 9 класі.

ЗРАЗОК ЗАВДАНЬ

Варіант 1

1. Основні задачі динаміки. Перший закон Ньютона та наслідки з нього. Другий закон Ньютона. Принцип причинності та принцип незалежності дії сил. Третій закон Ньютона та його наслідки.
2. Дифракція на дво- і тривимірних решітках. Дифракція рентгенівських променів. Формула Вульфа-Брегга. Принцип голографії. Метод Денисюка.
3. Вивчення теми “Фізика атома та атомного ядра. Фізичні основи атомної енергетики” у 9 класі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білий М.І., Скубенко А.Ф. Загальна фізика: Оптика. – К.: Вища шк., 1987.
2. Бойко М.П., Закалюжний В.М., Руденко М.П. Демонстраційний експеримент з фізики в середній школі: Посібник до практикуму з шкільного фізичного експерименту для студентів фізико-математичних факультетів педвузів та вчителів фізики. – Ніжин: НДПУ, 2003. – 79 с.
3. Бушок Г.Ф., Венгер Є.Ф. Курс фізики: Оптика. Фізика атома і атомного ядра. Молекулярна фізика і термодинаміка: Кн. 2. – К.: Либідь, 2001.
4. Гершензон Е.М., Малов Н.Н. Курс общей физики: Механика. – М.: Просвещение, 1987.
5. Гершензон Е.М., Малов Н.Н. Молекулярная физика. – М.: Просвещение, 1982.
6. Гершензон Е.М., Малов Н.Н. Электричество и магнетизм. – М.: Просвещение, 1990.
7. Головкин Д.Г., Ментковський Ю.Л. Загальні основи фізики: Електродинаміка. Атомна та субатомна фізика. – К.: Либідь, 1998.
8. Дущенко В.П., Кучерук І.М. Загальна фізика: Фізичні основи механіки. Молекулярна фізика та термодинаміка. – К.: Вища шк., 1987; 1993.

9. Кучерук І.М., Горбачук І.Т., Луцик П.П. Загальний курс фізики: Механіка. Молекулярна фізика і термодинаміка: Т. 1. – К.: Техніка, 1999.
10. Кучерук І.М., Горбачук І.Т., Луцик П.П. Загальний курс фізики: Електрика і магнетизм: Т. 2. – К.: Техніка, 2001.
11. Кучерук І.М., Горбачук І.Т. Загальний курс фізики. Оптика. Квантова фізика. – К.: Техніка, 1999.
12. Методика навчання фізики в середній школі (Загальні питання) Конспекти лекцій / Савченко В.Ф., Бойко М.П., Дідович М.М., Закалюжний В.М., Руденко М.П. / За ред. Савченка В.Ф. – Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2003. – 100 с.
13. Методика навчання фізики у старшій школі: навч. Посіб. / [В.Ф. Савченко, М.П. Бойко, М.М. Дідович, В.М. Закалюжний, М.П. Руденко]; за ред. В.Ф. Савченка. – К.: ВЦ "Академія", 2011. – 296
14. Савельев І.В. Курс общей физики: Механика. Молекулярная физика: Т. 1. – М.: Высш. шк., 1989.
15. Савельев І.В. Электричество и магнетизм. Оптика. Волны: Т. 2. – М.: Высш. шк., 1988.
16. Савельев І.В. Квантовая оптика. Атомная физика. Физика твердого тела. Физика атомного ядра и элементарных частиц: Т. 3. – М.: Высш. шк., 1987.
17. Савченко В.Ф. Навчальний фізичний експеримент (методичний практикум): Навчальний посібник для студентів / В.Ф. Савченко, М.П. Бойко, М.М. Дідович, В.М. Закалюжний, М.П. Руденко; заг. ред. В.Ф. Савченка. – Ніжин: Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2011.
18. Шпольский Э.В. Атомная физика: В 3-х т. – М.: Физматиз, 1984.

*Схвалено на засіданні кафедри математики,
фізики та економіки (протокол № 8 від 21.01.2021 р.)*

Голова комісії,
канд. пед. наук, доцент

М.П. Руденко